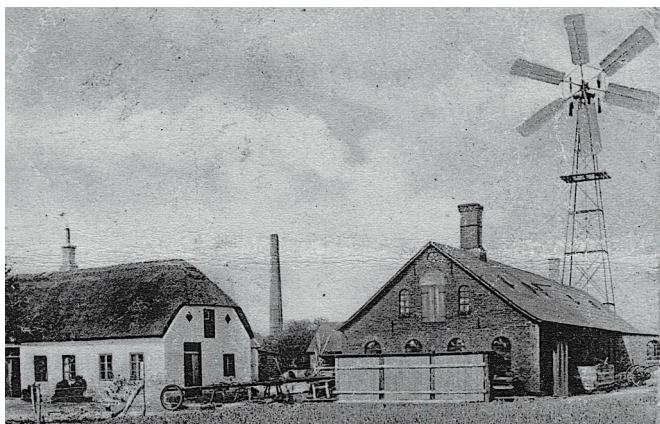


Heides maskinværksted og de sejlvede klapsejlere fra Mors

D.M. Heides vindmøller overlevede længere end de fleste andre - og 13 notesbøger med oplysninger om leverede vindmøller gennem 50 år, blev også bevaret.

D.M. Heides maskinværksted i Galtrup på det nordvestlige Mors har en central placering i den danske vindmøllehistorie - selv om Heide hverken kom først eller var størst. Til gengæld er der andre gode grunde til det,

De fleste af de mange, der producerede vindmøller i begyndelsen af 1900-tallet har ikke efterladt mange spor - men det har Heide. Da de fleste af gårdmøllerne var forsvundet fra landskabet 70-80 år senere var mange Heide-møller stadig synlige både på Mors og andre steder. Nu er der kun en enkelt mølle tilbage, men på museer, i DVS og hos private ligger der stadig mange mølledele og mere eller mindre komplette Heide-møller. Vi er altså ikke udelukkende henvist til billeder for at se, hvordan møllerne så ud dengang.



I 1895 byggede D.M. Heide en vindrose til sit eget værksted. Den blev nogle år senere udskiftet med en klapsejler. (De sort/hvide fotos her og på side 39 er fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv)

Heides notesbøger

Men det er ikke blot mølledele, der er bevaret. Der er også 13 tætskrevne notesbøger med detaljerede oplysninger om mere end 700 vindmøller, der blev leveret i årene fra 1895 til 1944. Her kan man bl.a. læse om materialer, vægte og dimensioner og finde oplysninger om underleverandører og forhandlere.

Notesbøgerne er en enestående kilde til information, ikke blot om Heide's egen mølleproduktion, men også om, hvordan markedet og produktionen af vindmøller udviklede sig gennem de 50 år.

I 1890'erne havde Heide en alsidig produktion, der både omfattede 4-vingede "husmøller" med jernstativ, 8-vingede "sneglemøller" (til at drive "vand-snegle" i afvandingsprojekter) og vindroser. Men efter århundredeskiftet blev det først og fremmest 5- og 6-vingede klapsejlere, der blev produceret.

Fra ca. 1903 blev der sat numre på de forskellige møllestørrelser og i løbet af de næste 10-15 år kom produktprogrammet i store træk til at se ud som i oversigten herunder:

TYPE	Vinger	Diam.(fod)	Diam.(m)	Klapper
1	5	25	7,85	6
1a	6	25	7,85	6
2	5	27	8,50	7
2a	6	27	8,50	7
3	6	33	10,35	9
4	6	36	11,3	10
4	6	40	12,5	11
4	6	42	13,2	12

Der var varianter og afvigelser fra systemet. For eksempel kunne rotordiameteren være 28 fod for type 2 og 30 fod for type 3. Der blev også bygget enkelte 4-vingede møller med 25 fods diameter.

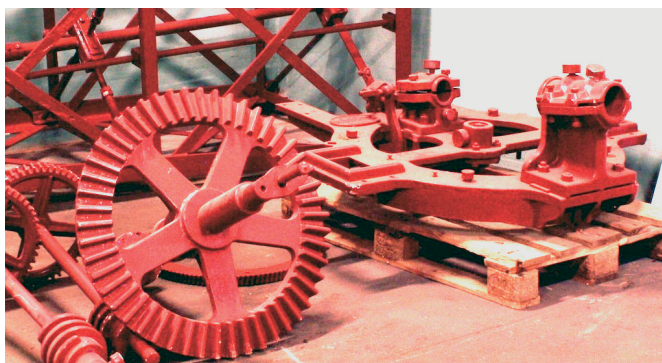
Typerne 1, 2 og 3 blev mest brugt som gårdmøller, mens type 4 især kom ind i billedet, da mange af de store kornmøller især efter 1920 fik øget kapacitet ved at udskifte den gamle møllehat og trævingerne med et jernstativ og en klapsejler.



Klapsejleren på Søe Hovedgaard på det nordlige Mors var af den største gårdmølletype (Type 3). Den blev leveret i januar 1934 og var i 1991, da billederne herover blev taget, stadig i brug til at drive kværnen der malede grutning til foderbrug. Møllen blev taget ned i 2008.

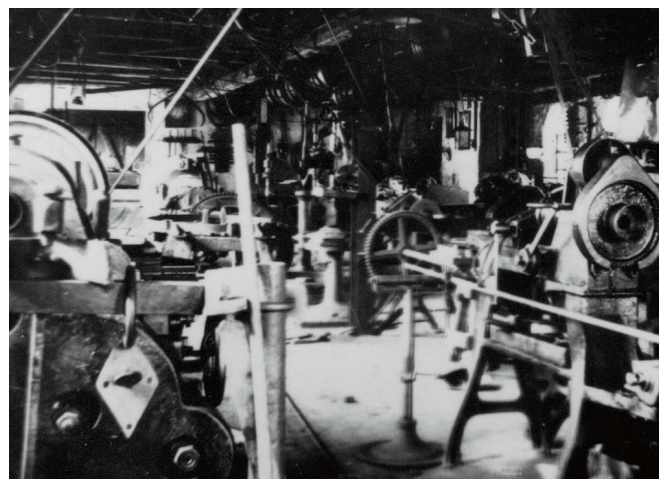
Underleverandørerne

Heides notesbøger fortæller også noget om det industrielle og kommercielle system, som datidens vindmølleproducenter var en del af. De støbejernsdele, der var en vigtig del af klapsejleren, blev hos Heide, der ikke selv havde støberi, indkøbt hos de mange jernstøberier. I nogle tilfælde (fx. tandhjul) kunne de være standardkomponenter, men det meste af støbegodset blev lavet på bestilling efter Heides modeller. En række af disse træmodeller er bevaret på Morsø Historiske Museum.

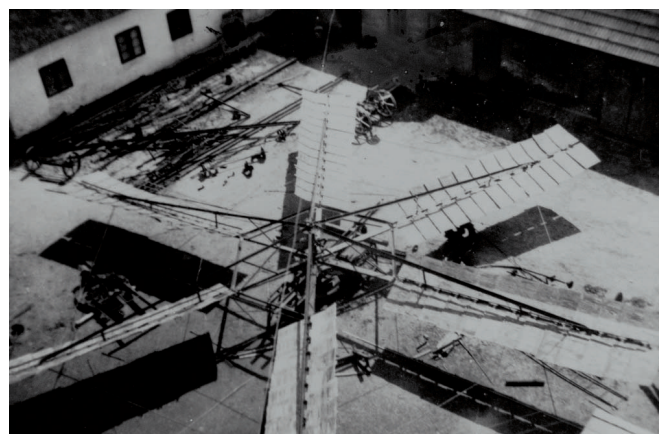


Støbejernsdele fra Heide-mølle type 3 i Danmarks Vindkraftshistoriske Samling (DVS).

Heide benyttede flere leverandører af støbegods - bl.a. de nærmeste (Nykøbing og Svankær i Thy). Men der blev også hentet støbte dele fra Bogense, Skive og Valdemar Birn i Holstebro.



Heides maskinværksted (foto fra 1920'erne)



Noget af arbejdet foregik udendørs. Her er der prøvesamling af rotoren til den største mølletype (type 4 med 13,1 m diameter og 12 klapper)